

Hoe maak je een samenleving waarin iedereen vrij en zonder angst voor lijf en leden kan leven? En hoe zorg je ervoor dat zo'n bestel ook schokbestendig is? Daarover hebben heel wat grote geesten zich gebogen. Zoals de Fransman Claude-Henri de Saint-Simon.

AARTSVADERS VAN DE DEMOCRATIE

De meritocraat

Matthijs Rooduijn

De verkiezingen hebben ons met een versnipperd partijpolitic landschap opgezadeld: de grote partijen zijn gekrompen en de kleine partijen zijn gegroeid. Nog nooit zaten er zo veel politieke partijen met tien of meer zetels in de Tweede Kamer. Zoals iedereen heeft kunnen zien, maakt deze verkiezingsuitslag het formeren van een regeringscoalitie erg lastig. En dat is waarschijnlijk meer dan een eenmalig probleem. Kiezers zijn de laatste decennia steeds meer gaan zweven en stemmen allang niet meer volgens de overzichtelijke zuilen van weleer. Grote kans dat ons partij-landschap de komende tijd versnipperd blijft.

Alle reden dus om na te denken over de vraag hoe in deze situatie de vorming van een stabiele regeringscoalitie gestimuleerd kan worden. Een veelgehoord idee is de invoering van een zogenoemd zakenkabinet: een regering die niet uit politici bestaat, maar uit experts. De achterliggende gedachte is dat experts zich niet met politieke spelletjes bezighouden, maar puur technische beslissingen nemen en in het algemene landsbelang handelen. Een kleine maand na de verkiezingen pleitte

Jort Kelder in *NRC Handelsblad* voor een zakenkabinet: 'Zo'n kabinet kijkt niet naar politiek met een kleine p, maar doet aan economie met een grote E. Ze snellen niet permanent naar het parlement voor ieder spoeddebatje op basis van een krantenknipsel uit de ochtendbode, maar concentreren zich op hoofdlijnen van beleid en praten kiezers niet naar de mond.'

TALENT AAN DE TOP

De opvatting dat een land door apolitieke experts bestuurd zou moeten worden, is niet nieuw. Een groot voorstander van een dergelijk systeem was de edelman Claude-Henri de Saint-Simon. Deze Franse denker werd in 1760 in Parijs geboren. Hij leidde een turbulent leven, wat waarschijnlijk van grote invloed is geweest op zijn latere ideeën over politiek en samenleving.

Op 21-jarige leeftijd reisde Saint-Simon naar de Verenigde Staten om daar als vrijwilliger te vechten in de Onafhankelijkheidsoorlog. Nadat hij bij een zeeslag gewond was geraakt en korte tijd gevangen had gezeten, vertrok hij naar Mexico om daar als planoloog aan de slag te gaan. Het lukte hem echter niet om de regering te overtuigen van zijn plan om dwars door Panama een kanaal te graven.

Saint-Simon keerde terug naar Frankrijk, waar inmiddels de revolutie had plaatsgevonden. Vanwege zijn adellijke afkomst werd hij gevangen gezet. Toen hij weer vrijkwam richtte hij zich op speculaties in kerkelijke goederen. Dit verliep minder voorspoedig dan hij gepland had. Toen vervolgens zijn huwelijk ook nog eens op de klippen liep, restte hem niets dan bittere armoede. In 1823 probeerde Saint-Simon zelfmoord te plegen door zichzelf door het hoofd te schieten. Helaas voor hem leidde dit slechts tot blindheid aan één oog. Hij werd in leven gehouden door een van zijn voormalige knechten.

Rond zijn veertigste ging Saint-Simon zich serieus bezighouden met het analyseren van de samenleving. Hij had al veel meegemaakt en had waarschijnlijk mede daardoor een sociologisch neusje ontwikkeld voor maatschappelijke veranderingen. Zo was Saint-Simon een van de eersten die zich bewust werd van de gevolgen van de industrialisering voor de samenleving. Hierdoor waren volgens hem niet meer afkomst en bezit bepalend voor iemands maatschappelijke positie, maar talent op wetenschappelijk en technologisch vlak.

Dit moest ook consequenties hebben voor het landsbestuur. In een cruciale passage in zijn boek *L'organisateur* uit 1819 vraagt Saint-Simon zich af wat er zou gebeuren als op één dag de belangrijkste leden van de kroon, en de invloedrijkste bestuurders, grootgrondbezitters en religieuze leiders om het leven zouden komen. Hij was van mening dat men verdrietig zou zijn om het verlies van zo'n groot aantal landgenoten, maar dat de politieke schade beperkt zou zijn. De functies van de overledenen zouden namelijk relatief gemakkelijk vervuld kunnen worden door andere mensen. Veel Fransen zouden de functie van Broer van de Koning net zo goed uit kunnen oefenen als de broer van de koning zelf.

Maar wat zou er gebeuren als op één dag de belangrijkste Franse wetenschappers, kunstenaars, artsen, industriëlen, bankiers en zakenlui zouden sterven? Zonder hen zou Frankrijk volgens Saint-Simon een lichaam zonder ziel worden. Want het zijn deze mensen – en niet de koningen, aristocraten of grootgrondbezitters – die de grootste bijdragen aan de samenleving leveren. Saint-Simon was daarom van mening dat de maatschappij bestuurd moet worden door de meest getalenteerde mensen. Hij pleitte voor een meritocratisch maatschappijmodel waarin niet afkomst of bezit de doorslaggevende factoren vormen, maar talent. Hij wilde de 'politiek van de macht' vervangen door de 'politiek van de capaciteiten'. In de praktijk zou dat tot uiting moeten komen in een regering van wetenschappers en industriëlen. Saint-Simon pleitte dus eigenlijk voor een technocratisch zakenkabinet dat uit experts bestaat die zich niet met machtsspelletjes bezighouden, maar op basis van hun kennis puur technische beslissingen nemen.

BESTE EXPERT

Hier ging Saint-Simon een stapje te snel. Het meritocratische idee dat capaciteiten in plaats van afkomst of bezit centraal moeten staan in de politiek, betekent niet automatisch dat we zouden moeten streven naar een apolitek zakenkabinet van experts. Een puur zakenkabinet is namelijk niets meer dan een illusie. Hier zijn twee redenen voor. Ten eerste bestaan er geen absolute criteria aan de hand waarvan we kunnen bepalen wie de meest capabele experts zijn. Er zijn vrijwel altijd verschillende experts op een bepaald terrein, en het is meestal nauwelijks tot niet vast te stellen wie er 'beter' is. Ten tweede zullen de verschillende experts op een bepaald vakgebied vaak ook nog eens van mening verschillen. Het is een illusie dat experts objectief zijn en dat de problemen die zij moeten oplos-

sen louter technisch zijn. Economen zijn het bijvoorbeeld allesbehalve met elkaar eens over een oplossing voor de economische crisis. De meeste beslissingen die een regering moet nemen, zijn geen technische maar politieke beslissingen.

Dit betekent nou ook weer niet dat we Saint-Simons werk bij het oud papier moeten gooien. Hoewel het apoliteke zakenkabinet een illusie is, moeten we zijn meritocratische ideaal koesteren. De uitdaging is de meritocratie en de democratie zoveel mogelijk met elkaar te verenigen. Dit betekent dat we de beslissing over wie de meest capabele politici zijn, moeten overlaten aan het volk of de vertegenwoordigers van het volk.

Tijdens verkiezingen worden de door het electoraat meest geschikt geachte politici geselecteerd. Dit is meritocratische democratie op z'n best. Bij het proces dat daarop volgt – de regeringsvorming – vertoont onze meritocratische democratie echter serieuze haperingen. Nu zijn het niet de burgers zelf maar hun vertegenwoordigers die bepalen wie de meest geschikte bestuurders zijn. Hier is op zich niets mis mee. Volksvertegenwoordigers hebben een mandaat van de kiezer en beschikken over meer kennis van politiek en bestuur dan de gemiddelde burger. Ze kunnen daardoor beter inschatten welke bestuurders geschikt zijn en welke niet. Maar in een democratisch stelsel is het dan wel zaak dat zij bewindslieden selecteren aan de hand van transparante criteria, en daarover verantwoording afleggen aan de kiezers. Dat gebeurt in veel te geringe mate.

COALITIESTEM

Zoals we de afgelopen maanden hebben kunnen zien, trekken de leiders van de politieke partijen zich na de ver-

kiezingsuitslag achter gesloten deuren terug om in het diepste geheim te onderhandelen. De kiezer heeft hier geen enkele greep op. Er kan zomaar een regeringscoalitie ontstaan waar een overgrote meerderheid van het electoraat niets in ziet. En wanneer

eenmaal een regeringscoalitie gesmeed is, volgt een zo mogelijk nog duisterder proces: het invullen van de ministersposten. Meestal is het volstrekt onduidelijk welke criteria een rol spelen bij het benoemen van ministers.

Bovendien worden ministers niet geselecteerd door de volksvertegenwoordigers zelf, maar door de partijtop. Partijloyaliteit speelt hier een grote rol. Hierdoor weten we nooit zeker of de meest geschikte bewindslieden worden geselecteerd. Hoe kan het ideaal van de meritocratische democratie nu dichterbij worden gebracht? Het is ten eerste van belang dat de kiezers meer invloed krijgen op de coalitievorming. Dit kan bereikt worden door ze bij de verkiezingen een 'coalitiestem' te geven: ze mogen dan niet alleen op een partij stemmen, maar ook op een regeringscoalitie. Burgers hebben zo meer invloed op de totstandkoming van hun eigen bestuur. Ten tweede moeten er duidelijke criteria komen aan de hand waarvan ministers worden geselecteerd. De uiteindelijke selectie moet worden verricht door de gekozen volksvertegenwoordigers en niet door de partijtop. De volksvertegenwoordigers kiezen de volgens hen meest geschikte bestuurders. Dat gebeurt in een open en transparant proces. Op deze manier is de kans groter dat daadwerkelijk de door een meerderheid van de bevolking meest capabel geachte stuurder worden geselecteerd. Saint-Simon zou daarmee redelijk tevreden zijn geweest. ■

